

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.75>

Мостовий А.М.

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права
huaweiandrii@gmail.com

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Вступ. Наукова доктрина вже тривалий час визнає факт того, що «механізмений» підхід в юридичних дослідженнях дає змогу розглянути відповідні явища правової дійсності в єдності всіх складових частин цих явищ, відобразити процеси функціонування права, його динаміку [1, с. 67]. Можна вважати, що без застосування категорії «механізм» дескриптивний опис низки правових явищ є неповним, а в деяких випадках – узагалі неможливим. Звідси робиться висновок про зростання евристичного потенціалу категорії «механізм» як на рівні правової теорії, так і конкретної правозастосовної діяльності [2, с. 66; 3, с. 37].

Маємо вказати, що формування ефективного адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні передбачає належну сформованість засад здійснення правового впливу на суспільні відносини й ця ефективність залежить не тільки від їхньої природи та особливостей, правильно знайденого методу регулювання, а й від успішного використання всіх елементів механізму, за допомогою якого правова воля переводиться у фактичну поведінку суб'єктів права [4]. За сучасних умов, коли питання розвитку підприємництва стає одним із ключових для стабілізації економіки України, аналіз сутності адміністративно-правового механізму та його складових, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва

в Україні є не тільки теоретично значущим, але й практично важливим.

Стан дослідження. Т. Альберда у статті «Механізм як загальнонаукова і правова категорія» [2, с. 65], розглядає поняття «механізм» як наукову та правову категорію. Автор звертає увагу на багатогранність терміну «механізм» і його застосування в праві. Важливим аспектом є те, що правовий механізм є складною системою правових норм, процедур та інституцій, що діють у сукупності для реалізації наміченої цілі. Загалом це дослідження є цінним у контексті розуміння правового механізму реалізації державної політики. Інші автори – В. Новіков та В. Боровікова – акцентують свою увагу на механізмі забезпечення прав і свобод людини. Вони наголошують на важливості створення ефективних інституційних механізмів для реалізації прав та свобод громадян [5, с. 45], що є важливим для аналізу адміністративно-правових механізмів загалом, оскільки розглядаються правові інструменти захисту прав на рівні державних інституцій. Т. Тарахович [6, с. 13] розглядає три ключові поняття: механізм дії права, механізм правового регулювання і механізм реалізації права. Автор акцентує на тому, що взаємодія цих механізмів визначає ефективність правозастосування, що дозволяє краще зрозуміти, як саме механізми реалізації права співпрацюють у сфері публічного управління. Ці та багато інших робіт дослідників висвітлюють різні аспекти адміністративно-правових механізмів, підкреслюючи їх важливість

для реалізації державної політики та захисту прав громадян, однак щодо адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, маємо вказати, що наукові дослідження досі є недостатньо розвиненими.

Метою статі є визначення сутності адміністративно-правового механізму та його складових, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відмітити, що за загальним правилом «механізм» – і як концепт, і як абстракція високого рівня узагальнення – має широке поле застосування і, набувши наукового статусу, стало практично незамінним як модель пояснення (функціонування) цілої низки явищ [2, с. 64]. Як предмет дослідження в юридичній науці він цікавив учених і активно розроблявся в 60-ті роки ХХ ст. З того часу досліджувався механізм правового регулювання, механізм дії права, механізм забезпечення прав [5, с. 47], механізм реалізації прав тощо в дискурсі їхньої правової основи, функціональності та взаємозв'язку. Зокрема вбачається, що правовий механізм як основоположна категорія щодо вище зазначених, є певною конструкцією, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну ціль з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів [6, с. 13; 7, с. 155–156; 8, с. 71].

Щодо визначення «адміністративно-правового механізму», необхідно погодитися із думкою Ю. Коваленко, який зазначає, що в загальному контексті адміністративно-правовий механізм постає в якості «певної системи адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї

галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права» [9, с. 42]. Тобто цей механізм: 1) закономірним чином характеризується тією ж юридичною природою та властивостями, що й родова конструкція – правовий механізм загалом; 2) враховує специфіку галузі, в якій він створюється та функціонує [10, с. 170].

Уточнимо, що словосполучення «механізм прав», «механізм забезпечення», «механізм діяльності», «механізм регулювання», «механізм реалізації» за правом знаходять своє відображення у працях науковців. Водночас слід розуміти, що в кожному конкретному випадку той чи інший дослідник розуміє те, що, власне, хоче розуміти. Звісно, є встановлені доктриною рамки певного сутнісного аспекту досліджуваного явища, однак міждисциплінарний характер категорії, а також варіювання концепційних поєднань інших процесів, явищ чи феноменів, об'єднаних спільним завданням з механізмом, спричиняє різнобарвне, різносутнісне його наповнення у змістовому аспекті [11, с. 150]. Головне, на нашу думку, що всі ці механізми мають спільну мету – забезпечення ефективної реалізації правових норм або діяльності певної системи чи процесу. Важливо розуміти, що кожен із них залежить від контексту правозастосування та специфіки діяльності. При цьому, сутність механізму репрезентується через поєднання правових норм, інституційних структур та процедур, що забезпечують досягнення результатів, відповідно до мети правового загалом чи галузевого регулювання. Спільним для всіх варіантів розуміння правового механізму є їхня функціональність, тобто здатність організувати й оптимізувати певний процес, а в нашому контексті – процес реалізації державної політики.

Отже, аналізуючи поняття та сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого

і середнього підприємництва в Україні необхідно спочатку з'ясувати, що наукова спільнота розуміє під категорією «механізм реалізації державної політики» загалом та щодо сфери розвитку малого і середнього підприємництва – зокрема.

З означеного цікавою є праця О. Труша, який зазначає, що: «механізм реалізації державної політики можна розглядати в широкому і у вузькому значенні. У першому випадку, державна політика реалізується через державний механізм управління, до складу якого входять механізми державного управління, місцевого самоврядування, механізми функціонування громадського і приватного секторів тощо. У другому – реалізація державної політики здійснюється за допомогою комплексного механізму державного управління, який включає набір окремих механізмів (правовий, організаційний, економічний тощо), що дозволяє реалізувати конкретний напрямок державної політики, відповідно до сфер суспільної діяльності» [12, с. 432].

З урахуванням того, що адміністративно-правовий механізм є різновидом правового ми прихильники вузького підходу до ідентифікації його юридичної природи та підтримуємо думку науковців, які досліджували зазначену категорію з урахуванням специфіки його секторальних завдань. Так, наприклад, Т. Шумейко, досліджуючи адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні констатує, що він має: «цілісний системноорганізаційний характер, що визначається метою, завданнями та функціями державної політики у відповідній сфері» [10]. Інші автори, досліджуючи адміністративно-правовий механізм реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству, вказують на його характерні ознаки, серед яких виокремлюються такі як: а) системний характер; б) самостійність елементів вказаного адміністративно-правового механізму під час виконання функцій щодо запобігання домашньому насильству;

в) характерний суб'єктний склад органів, на яких покладено функції запобігання домашньому насильству; г) співпраця між суб'єктами реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству під час виконання завдань у вказаному напрямі державного регулювання; г) реалізація вказаного механізму з допомогою адміністративно-правових норм; д) плановість; е) безпосередній характер дії вказаного механізму; є) звітний характер вказаного виду діяльності [13, с. 51].

Необхідно відзначити також, що більшість авторів здійснює розгляд адміністративно-правових механізмів реалізації державної політики через сукупність його складових або через його основне призначення.

Цікавою є думка Я. Греца: інтерпретуючи правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин через систему елементів цього механізму виокремлюються наступні елементи: правові норми, що закріплюють таке право; самі права як міра можливої (не забороненої) поведінки, їх зміст, структура та гарантії здійснення; юридичні обов'язки як міра необхідної поведінки; юридична діяльність позивача або заявника, що є суттю реалізації їхніх прав; правосвідомість означених суб'єктів, що забезпечує правильне розуміння своїх прав та обов'язків, шляхів їх реалізації [14, с. 9]. Аналогічної позиції дотримується і О. Мельничук, який пропонує виокремлювати такі елементи механізму реалізації прав людини: загальносоціальні умови; принципи права; норми права; правовідносини (суб'єкти, об'єкти, юридичні права та обов'язки); юридичні факти; юридична діяльність; правосвідомість суб'єктів права; стадії реалізації суб'єктивного права; гарантії реалізації суб'єктивного права [15, с. 27].

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що наукова доктрина вміщує різні підходи до визначення «адміністративно-правового механізму реалізації державної політики». Це дозволяє нам надати авторське визначення такого механізму у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, –комп-

лекс нормативно-правових актів, процедур та інструментів діяльності державних органів, спрямованих на створення умов для розвитку малого і середнього підприємництва.

Його сутність може бути схарактеризована через інкорпорацію характеристик адміністративно-правового регулювання/дерегулювання (наприклад, ліцензування, реєстрацію, нагляд і контроль) та правового забезпечення загалом (прийняття законодавчих актів, що стимулюють розвиток підприємництва або

спрощують адміністративні процедури), у тому числі адміністративно-правового (підзаконна правотворчість, що доповнює та конкретизує основні законодавчі акти). Однак, ключовим її аспектом слід вбачати його гнучкість та адаптивність, що дозволяє підтримувати необхідний баланс між регулюванням та дерегулюванням підприємницької діяльності, що вкрай важливо в умовах сучасного економічного розвитку та стану безпекового середовища України.

Анотація

Метою статті є визначення сутності адміністративно-правового механізму та його складових, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. У статті визначено сутність адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, а також ідентифіковано його складові. Проаналізовано ряд наукових публікацій на предмет дефініціювання категорії «механізм» та похідних від неї правових концептів. Це дало змогу висунути припущення, всі правові механізми мають спільну мету – забезпечення ефективної реалізації правових норм або діяльності певної системи чи процесу, а їхня сутність репрезентується через поєднання правових норм, інституційних структур та процедур, що забезпечують досягнення результатів, відповідно до мети правового загалом чи галузевого регулювання. Доведено, що наукова доктрина вміщує різні підходи до визначення «адміністративно-правового механізму реалізації державної політики». Надано авторське визначення такого механізму у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, – це комплекс нормативно-правових актів, процедур та інструментів діяльності державних органів, спрямованих на створення умов для розвитку малого і середнього підприємництва. Уточнюється, що його сутність може бути схарактеризована через інкорпорацію характеристик адміністративно-правового регулювання/дерегулювання (наприклад, ліцензування, реєстрацію, нагляд і контроль) та правового забезпечення загалом (прийняття законодавчих актів, що стимулюють розвиток підприємництва або спрощують адміністративні процедури), у тому числі адміністративно-правового (підзаконна правотворчість, що доповнює та конкретизує основні законодавчі акти). Однак, ключовим її аспектом названо його гнучкість та адаптивність, що дозволяє підтримувати необхідний баланс між регулюванням та дерегулюванням підприємницької діяльності, що вкрай важливо в умовах сучасного економічного розвитку та стану безпекового середовища України.

Ключові слова: механізм, правовий механізм, адміністративно-правовий механізм, державна політика, розвиток малого та середнього підприємництва.

Mostovyi A. M. The concept and essence of the administrative and legal mechanism for the implementation of the state policy in the sphere of the development of small and medium-sized businesses in Ukraine

Summary

The purpose of the article is to determine the essence of the administrative-legal mechanism and its components, which ensure the implementation of state policy in the field of small and medium-sized business development in Ukraine. The article defines the essence of the administrative-legal mecha-

nism for the implementation of state policy in the field of small and medium-sized entrepreneurship development in Ukraine, and also identifies its components. A number of scientific publications were analyzed on the subject of defining the category «mechanism» and legal concepts derived from it. This made it possible to put forward the assumption that all legal mechanisms have a common goal - to ensure the effective implementation of legal norms or the operation of a certain system or process, and their essence is represented through a combination of legal norms, institutional structures and procedures that ensure the achievement of results, in accordance with the goal of legal in general or industry regulation. It has been proven that the scientific doctrine includes different approaches to the definition of the «administrative-legal mechanism for the implementation of state policy.» The author's definition of such a mechanism in the field of small and medium-sized entrepreneurship development is provided - it is a set of legal acts, procedures and tools of state bodies aimed at creating conditions for the development of small and medium-sized entrepreneurship. It is clarified that its essence can be characterized through the incorporation of the characteristics of administrative-legal regulation/deregulation (for example, licensing, registration, supervision and control) and legal provision in general (the adoption of legislative acts that stimulate the development of entrepreneurship or simplify administrative procedures), including administrative-legal (sub-legal legislation that supplements and specifies the main legislative acts). However, its key aspect is its flexibility and adaptability, which allows maintaining the necessary balance between regulation and deregulation of business activity, which is extremely important in the conditions of modern economic development and the state of Ukraine's security environment.

Key words: mechanism, legal mechanism, administrative-legal mechanism, state policy, development of small and medium-sized entrepreneurship.

Список використаних джерел:

1. Орзих М. Право і особистість: Питання теорії правового на особистість соціалістичного суспільства. Київ-Одеса: Вища школа, 1978. 143 с.
2. Альберда Т. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *Молодий вчений*, 2013. № 2. С. 64–68.
3. Куркова К. М. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2020 № 48. С. 37-40. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc48/10.pdf>
4. Курс адміністративного права України. За заг. ред. В. Коваленка. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
5. Новіков В., Боровікова В. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2018. № 3. С. 45–56.
6. Тарахович Т. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*, 2010. Вип. 50. С. 12–18.
7. Осіпов Ю. В. Реалізація права на звернення до адміністративного суду та способи його судового захисту: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2023. 299 с.
8. Зубко А. О. Поняття механізму впровадження адміністративної політики України. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. Київ, 2024. С. 71–73.

9. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.
10. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*, 2020. № 8(110). С. 169-176.
11. Приходько А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 485 с
12. Труш О. О. Механізми реалізації державної політики у сфері цивільного захисту в Україні. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. № 2. С. 432–438.
13. Боровик А. В., Томчук А. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2021 № 49. С. 49-52. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc49/13.pdf>
14. Греца Я. Правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 20 с.
15. Мельничук О. Реалізація права людини на освіту: сутність та механізм. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2012. № 3. С. 23-29.